

ЖАМОАТЧИЛИК НАЗОРАТИ СУБЪЕКТЛАРИ КОМПИТЕНТЛИГИНИ ОШИРИШ – ИЖТИМОЙ АУДИТГА ЎТИШДАГИ МУҲИМ ҚАДАМ

Хамидов Мансуржон Абдухалилович

Осиё халқаро университети “Педагогика ва психология” йўналиши I-босқич магистри, Навоий вилояти “Ноила” ижтимоий кўмак, ҳуқуқий тарғибот ва мониторинг маркази раҳбари

Аннотация: *Мазкур мақолада жамиятни демократлаштиришда жамоатчилик назорати, уни амалга оширадиган субъектлар масъулияти ва компитентлиги ҳамда уларнинг вазифалари ёритиб берилган. Янги Ўзбекистонда демократлаштириш ислохотларининг янги босқичида ислохотлар изчиллигини, манзиллигини таъминлаш, “Ўзбекистон – ижтимоий давлат” конституциявий принциплар асосида секторлараро ижтимоий шерикчиликни ривожлантиришда жамоатчилик назорати фаолияти субъектларининг роли ва аҳамияти, уларнинг компитентлиги таҳлил қилиниб, бошланғич даврий хулосалар берилган.*

Калит сўзлар: *Жамият, демократлаштириш, Янги Ўзбекистон, жамоатчилик назорати, компитентлик, фуқаролик жамияти, ННТ, ОАВ, фуқаролар ўзини ўзи бошқариш органлари, блоггерлар, модернизация, ижтимоий фикр, ижтимоий аудит.*

Бугунги замонавий босқичда кўплаб мамлакатларда барқарорлик, геосиёсий, ижтимоий, иқтисодий ва миллий-этник муаммоларнинг кучайиши давлат ва фуқаролик жамияти ўртасида ўзаро самарали алоқаларни ўрнатишда, жамият ресурсларини оқилона тақсимлаш ва давлат тузилмалари, жамият секторлари ўртасида жипс ҳамкорлик ҳамда ўзаро самарали ижтимоий шерикчиликни таъминлашда замонавий шартлар асосида жамоатчилик назорати институти механизмларини такомиллашуви муҳим аҳамиятга эгадир.

Айнан жамоатчилик назорати фуқаролик жамиятини ривожлантиришнинг муҳим шarti ҳисобланади. Давлатчилик пайдо бўлгандан буён, жамоатчилик назорати, унинг кўринишлари, усуллари даврларга қараб ўзгариб, ривожланиб келди. Жамоатчилик назорати давлат бошқарувида энг муҳим жараёнлардан бири бўлиб, унда бутун халқ давлат ҳокимияти ва бошқарувида маълум миқдорда иштирок этади.

Жамоатчилик назорати қонун устуворлигини таъминлашнинг муҳим омилидир. Бу институт ўз мазмун-моҳиятига кўра, давлат органлари, уларнинг мансабдор шахслари фаолияти устидан фуқаролар, фуқаролик жамияти институтларининг назорат олиб бориши билан изоҳланади. Ўзбекистонда жамоатчилик назорати конституциявий институтдир.

Фуқароларнинг сиёсий ҳуқуқларидан бири сифатида Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг янгиланган таҳририда 36-моддасида белгиланганидек, Ўзбекистон Республикаси фуқаролари жамият ва давлат ишларини бошқаришда бевосита ҳамда ўз вакиллари орқали иштирок этиш

хуқуқига эга. Бундай иштирок этиш ўзини ўзи бошқариш, референдумлар ўтказиш ва давлат органларини демократик тарзда шакллантириш, шунингдек, давлат органларининг фаолияти устидан жамоатчилик назорати воситасида амалга оширилади.

Давлат органларининг фаолияти устидан жамоатчилик назоратини амалга ошириш тартиби қонун билан белгиланади¹.

Давлат органлари самарали фаолият юритишида жамоатчилик назорати муҳим ўрин тутди. Мазкур институтнинг давлат органлари ходимлари қонунга риоя этиб, вазифа ва мажбуриятларини масъулият билан адо этишида таъсир доираси юқори.

“Ўзбекистонда демократлаштириш, ижтимоий фикр ва жамоатчилик назоратини уч – шаклланиш, ривожланиш ва янги босқич даврлари мисолида кўрамиз” деб таъкидлайди мутахассис, сиёсий фанлар бўйича фалсафа доктори Ғ.С.Маматов².

Демократия ва жамоатчилик назорати Ўзбекистон Биринчи Президент Ислом Каримов даврида шаклланиш ва ривожланиш босқичларини ўтаган бўлса, Президент Шавкат Мирзиёев даврида янги босқичга қадам қўйди. Яна шуни айтиш керакки, бу жараён изчилликда давом этмоқда (*масалан, “Жамоатчилик назорати тўғрисида”ги Қонун лойиҳаси мамлакат Биринчи Президент даврида парламент муҳокамасига қўйилган бўлса, пухта ҳолатга келтирилгач, жамоатчилик муҳокамасидан ўтгандан кейин Шавкат Мирзиёев раҳбарлиги даврида қабул қилинди*)³.

Президент Ш.Мирзиёев томонидан 2016 йилда давлат бошқарувига киришга дастлабки кунларданок, ўзининг сиёсий иродасини ўртага қўйиб, жамиятни демократлаштириш, ислохотларни фикрлар хилма-хиллиги шароитида олиб бориш, мазкур жараёнда жамоатчилик назорати субъектлари бўлган ОАВ, блоггерлар қатлами, нодавлат нотижорат ташкилотлари ҳамда фуқаролик жамиятининг бошқа институтлари ва фуқаролар ўзини ўзи бошқариш органлари ҳамда давлат органлари ҳузуридаги жамоатчилик тузилмаларининг жамиятдаги роли ва иштирокини кучайтиришга алоҳида эътибор қаратилди.

Юртбошимиз томонидан алоҳида таъкидланганидек, “жамоатчилик назорати, биринчи навбатда, ҳуқуқни муҳофаза қилувчи ва назорат идоралари, молия, банк, таълим, соғлиқни сақлаш, коммунал хўжалик, энергетика ва транспорт соҳаларида жорий этилиши зарур. Шунингдек, бозорлар ва савдо мажмуаларидаги маҳсулотлар ва хизмат кўрсатиш сифати каби масалалар ҳам доимо жамоатчилик назоратида бўлиши даркор...”⁴.

¹ Ўзбекистон Республикаси Конституцияси (янги таҳрир) 2023 йил, 25-бет.

² Ғ.С.Маматов Фан ва таълим журнали “ФУҚАРОЛИК ЖАМИЯТИНИ ШАКЛЛАНТИРИШДА ИЖТИМОЙ ФИКР ВА ЖАМОАТЧИЛИК НАЗОРАТИ МАСАЛАЛАРИ” номли илмий мақоласи

³ Ғ.С.Маматов Фан ва таълим журнали “ФУҚАРОЛИК ЖАМИЯТИНИ ШАКЛЛАНТИРИШДА ИЖТИМОЙ ФИКР ВА ЖАМОАТЧИЛИК НАЗОРАТИ МАСАЛАЛАРИ” номли илмий мақоласи 1-бет

⁴ Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.Мирзиёев 2017 йил “Олий Мажлисга Мурожаатномаси” дан

Давлат раҳбари томонидан таъкидланганидек, “...Айни вақтда жамоатчилик назорати “бир томонлама восита”га айланиб қолмаслиги керак. Давлат идоралари фақат фуқароларга эмас, балки ўзларига нисбатан танқидий фикрларни ҳам адолат билан, холис кўриб чиқишлари лозим. Шаҳар ва қишлоқларимиз қиёфасини ўзгартириш, қурилиш ва ободончиликка оид қарорлар, дастлаб ўша ҳудуддаги аҳоли орасида муҳокама қилиниб, жамоатчилик экспертизасидан ўтказилиши шарт...”⁵ эканги алоҳида уқтириб ўтилди.

Жамоатчилик назорати бу халқнинг сиёсий ҳокимият устидан том маънодаги назорати ҳисобланади. **Халқ назорати қанча кучли бўлса, жамият муаммоларига ҳам тез ечим топилади.** Яъни жамоатчилик назорати жамият ҳаётидаги энг долзарб муаммоларни, халқни ўйлантираётган, ташвишга солаётган камчиликларни ҳал этишда, давлат ҳокимияти органларининг самарали фаолият юритишини таъминлашда муҳим роль уйнайди.

Президент Ш.Мирзиёев кучли фуқаролик жамиятини барпо этишда жамоатчилик назорати ва уни амалга оширувчи субъектлар компитентлигига борасида қуйидаги фикрларини билдириб ўтган эдилар, - “Эркин фуқаролик жамиятини барпо этиш, инсон ҳуқуқ ва эркинликларини ҳимоя қилиш борасида амалга ошираётган ислоҳотларимизда нодавлат нотижорат ташкилотларининг ўрни ва роли беқиёс эканини алоҳида таъкидлаш жоиз. Бу йўналишдаги яна бир долзарб муаммога тўхталиб ўтмоқчиман. Бугунги кунга қадар давлат органлари фаолияти устидан самарали жамоатчилик назоратини амалга оширишнинг аниқ ҳуқуқий механизмлари яратилмаган. Бу эса нодавлат нотижорат ташкилотлари томонидан давлат органлари ва мансабдор шахслар фаолиятини холисона баҳолашга халақит бермоқда⁶.

Бу эса давлат раҳбарининг давлат бошқаруви ва жамиятдаги ислоҳотлар изчиллигини таъминлашда ижтимоий шерикчилик талаблари асосида жамоатчилик назорати субъектлари билан ўзаро ҳамкорликни такомиллаштириш борасидаги сиёсий иродаси ва ташаббуси беқиёс эканини аниқлатади.

Бугунги кунда мамлакатимизда жамоатчилик назоратини жорий этиш борасида бир қатор ишлар амалга оширилиб келинмоқда. Буларга, “Жамоатчилик назорати тўғрисида”ги Ўзбекистон Республикаси Қонуни, Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Давлат органлари ва ташкилотларининг фаолияти очиклигини таъминлаш, шунингдек, жамоатчилик назоратини самарали амалга оширишга доир қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги фармони, “Давлат органлари ҳузурида жамоатчилик кенгашлари фаолиятини ташкил этиш чора-тадбирлари тўғрисида”ги қарорларини мисол сифатида келтиришимиз мумкин.

⁵ Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.Мирзиёев 2017 йил “Олий Мажлисга Мурожаатномаси” дан

⁶ Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.Мирзиёев, 2018 йил Олий Мажлисга Мурожаатномасидан

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2022 йил 28 январдаги “2022—2026 йилларга мўлжалланган Янги Ўзбекистоннинг тараққиёт стратегияси тўғрисида”ги фармони қабул қилинди. Тараққиёт стратегиясининг 12-мақсади мамлакатимизда таъсирчан жамоатчилик назоратини амалга оширишнинг ташкилий-ҳуқуқий асосларини такомиллаштиришга қаратилган бўлиб, унда қуйидаги вазифалар белгиланган:

а) Жамоатчилик назоратини амалга оширишнинг замонавий шаклларини ривожлантириш, жамоавий мурожаатлар асосида ҳудудий, тармоқ ва давлат дастурлари ижро сифатини текшириш амалиётини жорий этиш;

б) Айрим давлат функцияларини амалга ошириш жараёнига жамоатчилик назорати субъектларини кенг жалб қилиш, давлат органлари фаолиятини ўрганишда ижтимоий сўровлар ўтказиш ҳамда аниқланган камчиликларни очиқ муҳокама қилиш амалиётини йўлга қўйиш;

в) Аҳолининг ижтимоий-сиёсий фаоллигини ва сайлов маданиятини ошириш, сайловларга оид халқаро стандартларни қонунчиликка имплементация қилиш ишларини давом эттириш;

г) Оммавий ахборот воситаларининг роли ва журналистларнинг касбий фаолияти ҳимоясини янада кучайтириш, одамларни қийнаётган муаммолар ҳамда ислохотларнинг ижроси аҳолини ўрганишда уларнинг меҳнатидан самарали фойдаланиш;

д) Ижтимоий шерикликнинг самарасини ошириш, нодавлат нотижорат ташкилотлар ва фуқаролик жамиятининг бошқа институтларини давлат томонидан субсидиялар, грантлар ва ижтимоий буюртмалар шаклларида қўллаб-қувватлаш ҳажмини икки баробарга ошириш;

е) Халқ депутатлари Кенгашлари ҳузуридаги нодавлат нотижорат ташкилотларни ва фуқаролик жамиятининг бошқа институтларини қўллаб-қувватлаш жамоат фондларига ажратилаётган маблағлар ҳажмини етти баробарга ошириш белгилаб қўйилди.

Ислохотларнинг бугунги босқичида жамоатчилик назорати функциясига илмий жиҳатдан тўлиқ ҳулоса қилишнинг имкони ва асоси етарли бўлмаса-да, тарихий давлатчилигимиз ва жамиятдаги муносабатлар шаклланиши жараёни ҳамда илғор халқаро халқаро тажрибани чуқур ўрганиш ва уни ҳаётимизга тадбиқ этиш билан боғлиқ ижтимоий фикр ва муносабатлар шаклланганлигини, тарихий қадриятларимизга хос бўлган жамоатчилик назорати механизмлари такомиллашиб бораётганлигини алоҳида таъкидлаб ўтишимиз лозим.

Бугунги кунда мазкур йўналишда етарли даражада ижтимоий шерикчиликни такомиллаштиришда муаммолар борлигининг сабабларидан бир қанчасини санаб ўтамыз.

Аввало, марказий ва маҳаллий давлат органлари нодавлат нотижорат ташкилотлари, айнан жамоатчилик назорати субъектлари фаолиятини етарли даражада хабардор эмаслиги бўлса, иккинчидан турли даражада амалга оширилаётган жамоатчилик назорати тадбирларининг лозим даражада

мувофиклаштирилмаётганлиги ва уларнинг натижаси бўйича ўз вақтида зарур ва таъсирчан чоралар кўрилмаётганлиги асосий сабаблардан бири ҳисобланади.

Бу сабабларнинг асосий замирида эса, жамоатчилик назорати субъектларининг компитентлиги, яъни замон ва маконга мослиги, талабчанлиги, тезкорлиги ҳамда мобиллиги, айнан зарур билим ва кўникмаларга тўлақонли эга эмаслиги билан боғлиқ масалалар турибди.

Эндиликда эса, халқаро илғор тажрибани ўрганган ҳолда, жамиятимизнинг тарихий илдизларидан фойдаланиб, миллий ва умуминсоний кадриятларимизга мос равишда ўзбек жамиятида жамоатчилик назорати субъектларининг компитентлиги меъёрларини аниқ белгилаш ва уларни такомиллаштириш муҳим вазифалардан бири бўлиб қолмоқда.

Шу ўринда **“компетенция”** тушунчасига тўхталадиган бўлсак, Ўзбекистон Миллий энциклопедиясида (лотинча **“competo”** сўзидан олинган бўлиб, **“эришаман, мувофиқман, мос келаман” маъноларини беради**) — киши эгаллаган муайян билим, кўникма, малакалар мажмуасини англатади. Компетенция тушунчаси нисбатан яқиндан бошлаб, 1960-йилларнинг охири ва 1970-йилларнинг бошларидан кенг қўлланила бошланди. **Компетенция** – маълум бир соҳада самарали фаолият олиб бориш учун зарур бўлган мутахассиснинг таълимий тайёргарлигига қўйилган талабдир. У давлат ихтиёрида бўлган, олдиндан белгиланган ижтимоий талаб бўлиб, у ўқувчи (ишчи)нинг муайян соҳада самарали фаолият кўрсатиши учун зарур бўлган таълимий (профессионал) тайёргарлигига нисбатан қўйилади⁷.

Жамоатчилик назорати кучли фуқаролик жамияти таркиб топшида муҳим инструмент бўлгани каби, уни амалга оширувчи субъектлар компитентлиги ҳам энг камида шу қадар муҳим ҳисобланади.

Айнан жамоатчилик назорати субъекти сифатида нодавлат нотижорат ташкилоти раҳбари, маҳалла фуқаролар йиғини раиси ёки тегишли маҳаллий давлат органи ҳузуридаги жамоатчилик Кенгаши аъзосини оладиган бўлсак, унинг жамоатчилик назорати фаолиятини олиб бориш учун таълим берадиган ихтисослашган таълим муассалари йўқ. Уларнинг жамоатчилик назоратини амалга оширишдаги фаолияти илгари ишлаб пенсияга чиққан соҳаларида орттирилган тажрибалари асосига қурилади.

Тарихга назар соладиган бўлсак, юртимизда жамоатчилик назорати институти узоқ тарихий илдизларга эга. У асрлар давомида оқсоқоллар Кенгаши кўринишида намоён бўлиб келган. Тарихдан бу институт уруш ва тинчлик масалалари, низоларни шарқона оғир-босиқлик билан ҳал қилиш учун ташкил топган. Кейинчалик Кенгашлар маҳаллаларда ҳашар, ободонлаштириш ва кўкаламзорлаштириш, ёрдамга муҳтожларнинг муаммоларини биргаликда ҳал этиш, ўзини ва ўзгаларга эътиборли бўлиш, фарзандлар тарбиясига лоқайд бўлмаслик ва бошқа жамоат ишлари билан ҳам шуғулланадиган жамоатчилик тузилмаси ҳисобланган. **Бу борада буюк аллома Абу Наср Форобий “Фозил**

⁷ Ўзбекистон Миллий Энциклопедияси

одамлар шахри” асарида ҳам ҳукмдорларнинг аҳоли олдида ҳисоб бериб туришлари ва уларнинг қонунларга сўзсиз буйсунишлари зарурлигини алоҳида таъкидлаган. Бизга мерос бўлиб келган бундай ёндашувлар бугунги кунда ўзининг амалий натижаларини бермоқда.

Демак, ҳар бир фуқорода миллий қадриятларимиз асосида тарихий шаклланган ҳар бир инсоннинг ўз ҳарактерига боғлиқ равишда у ёки бу даражада жамоатчилик назорати иммунитетини ёки унинг элементлари бор, деб ҳисобласак бўлади.

Қонунчиликка мувофиқ, ҳар бир инсон фуқаро сифатида ҳам жамоатчилик назорати субъекти сифатида алоҳида ўзи ёки қайсидир жамоатчилик назорати тузилмаси таркибида жамоатчилик назорати тадбирларида иштирок этиши мумкин.

Шунда савол туғилади, биз шахсда жамоатчилик назорати компетенциясини юзага келтириш учун бу соҳага оид билим ва кўникмаларни унга қайси босқичда беришимиз мумкин, деган савол ҳам кўндаланг туради.

Компетентлик – шахснинг муайян таълим йўналиши ёки мутахассислиги бўйича олган билим, малака ва кўникмалари ҳамда шаклланган шахсий хислатларини меҳнат фаолиятида муваффақиятли қўллай олиш қобилиятидир. Шунингдек, жамоатчилик назоратини амалга оширишда компетентлик субъектларнинг ўз соҳасидаги билими, малакаси, кўникмаси ва унинг амалиётга татбиқ этилиши ҳамда уларнинг “Ҳалоллик вакцинаси” билан ҳимояланганлигига чамбарчас боғланиб кетади.

Жамоатчилик назорати субъектларининг касбий компетентлиги мураккаб жараёнларда ноаниқ вазифаларни бажаришда, бир-бирига зид маълумотлардан фойдаланишда;

кутилмаган вазиятда ҳаракат режасига эга бўла олишда (масалан, бугунги кунда жамоатчилик назорати шакллари бўлган, жамоатчилик эшитуви, мониторинги, экспертизасини ўтказишда ҳамда жамоатчилик фикрини ўрганиш натижасида тегишли хулосалар қилишда) яққол намоён бўлади.

Касбий компетенцияга эга жамоатчилик назорати субъектлари нафақат махсус малака ошириш курсларида малакасини оширишлари керак, балки ўз билимларини доимий равишда изчил бойитиб боришлари, янги ахборотларни ўзлаштиришлари, давр талабларини чуқур англашлари, янги билимларни ўзлаштириш учун изланишлари, уларни қайта ишлашлари ва ўз амалий фаолиятида самарали қўллай олишлари зарурдир.

Агар жамоатчилик назорати субъектлари ўз устида мунтазам ишласа, тинмай ўқиб-ўрганиб, янги билимлар захирасини кашф қилса, натижа ҳам шунга мувофиқ бўлади.

Жамоатчилик назорати тадбирларини ҳақчил ва самарали тарзда амалга оширишда жамоатчилик назорати субъектлари қуйидагиларни удралай олишлари лозим:

ўз профессионал, назарий ва амалий билимларини узлуксиз ошириб бориши, дунёқараши, билим ва тажрибасини доимий равишда кенгайтириши,

янги билимларни ўзлаштиришга интилиш, ахборот-коммуникация технологияларидан самарали фойдаланган ҳолда янги ахборотларни олиш, илғор тажрибаларни ўрганиш;

фаолиятидаги вазифаларни бажаришда виждонан ёндашиш, Ватанга садоқат билан хизмат қилиш, миллий қадриятларимизга ҳурмат билан муносабатда бўлиш;

юксак касбий ва жамоавий малака ва маънавий-ахлоқий фазилатлар, жумладан, ҳалоллик масаласи бош мезон бўлиб, интеллектуал салоҳиятни ривожлантириш;

соғлом фикрлаш ва ўз нуқтаи назарига эга бўлиш, фидойилик, масъулият ва жавобгарликни чуқур ҳис этиш;

хар томонлама кенг дунёқарашга эга фавқулодда ва кескин шароитларда ўзи мустақил равишда ностандарт қарорлар қабул қила олиш;

аҳоли билан мулоқот қилиш маданиятига эга бўлиш, жамоат жойларида ўзини муносиб тутиш, шахсий хулқ-атворини назорат қилиб бориш;

руҳан ва жисмонан тетик, иродасини чиниктириб бориш, оғир дамларда сабр-бардошли бўлиш;

бошқаларни орқасидан эргаштира олиш, қатъиятлилик, бошлаган ишни охирига етказа олиш, атрофда бўлаётган воқеа-ҳодисаларга ўз муносабатини билдира олиш;

ўзининг ва атрофдагиларнинг саломатлиги учун қайғуриш, қўл остидагиларга ғамхўрлик қилиш ва уларни руҳлантира олиш, намунали иш олиб бораётганларни рағбатлантириш.

Бугунги кунда барча ташкилотларда KPI (key performance of indicators) энг муҳим самарадорлик кўрсаткичлари тизими тажриба синов тариқасида жорий этилаётган бир пайтда, жамоатчилик назорати субъектлари сифатида ННТ раҳбари ва маҳалла фуқаролар йиғинлари раислари ҳамда турли жамоатчилик тузилмалари раҳбар ва аъзолари, шунингдек, ОАВ вакиллари, айниқса блоггерларнинг нафақат малакасини оширишни, малака оширишдан кейинги кўникма ва тажрибаларини амалиётга татбиқ этиш, шунингдек, жамоатчилик назорати билан боғлиқ компетентлигини кучайтириш механизмини такомиллаштиришни тақозо қилади.

Шуни таъкидлаш керакки, хорижий мамлакатлар қонунчилигида жамоатчилик назоратини амалга ошириш субъектлари, объекти ҳамда шакллари турли ҳуқуқий-меъёрий ҳужжатларда акс этган. Фақатгина айрим мамлакатларда мазкур йўналишда алоҳида қонун қабул қилинган. “Жамоатчилик назорати тўғрисида”ги Ўзбекистон Республикаси Қонуни ислохотлар жараёнида жамоатчилик назоратини кучайтириш ва фуқаролар ҳамда фуқаролик жамияти институтларининг шу йўналишдаги компетентлигини мустаҳкамлаш ҳамда ролини ошириш учун қабул қилинди.

Жамоатчилик назорати субъектлари компетентлигининг такомиллашиб бориш натижасида ривожланган мамлакатларда жамоатчилик назорати

тамойилларини қўллаган ҳолда юзага келаётган янги механизмлардан бири бу – ижтимоий аудит саналади.

2024 йил 13 март куни Шанхай ҳамкорлик ташкилотига аъзо давлатлар Олий молиявий назорат органларининг 2023-2024-йилларга мўлжалланган Ҳаракат дастурига мувофиқ илк маротаба “Ижтимоий аудит” (“Social Audit”) мавзусида онлайн семинар бўлиб ўтди. Тадбирда Қозоғистон, Озарбайжон, Хитой, Миср, Ҳиндистон, Покистон, Мўғулистон, Мьянма, Непал, Қатар ва Ўзбекистон Олий аудит органлари вакиллари иштирок этди.

Мазкур семинарла ижтимоий дастур ва лойиҳалар соҳасида самарали давлат бошқарувини ривожлантириш, мавжуд камчиликларни бартараф этиш ва ижтимоий хизматлар сифатини оширишда ижтимоий аудитнинг муҳим роли таъкидланиб, Қозоғистон, Миср, Ҳиндистон, Покистон ва Мьянманинг вакилларининг ўз мамлакатларида ижтимоий аудит ўтказиш бўйича шаклланган миллий тажриба ва амалиётлари ҳақида фикр алмашилди⁸.

Шуни алоҳида таъкидлашимиз зарурки, халқаро тажрибада жамоатчилик назорати компетенцияси такомиллашиб бориши билан мазкур фаолият ижтимоий аудитга айланиб боради.

Эътиборли жиҳати шундаки, ижтимоий аудит, асосан, жамоатчилик назоратининг юксак компетенциясига эга бўлган фуқаролик жамияти институтлари томонидан мутахассислар ва аҳолининг кенг қатламини жалб этган ҳолда бажарилади. Бу борада тузилган гуруҳга ижтимоий аудиторлар мақоми берилади.

— Бугунги кунда хорижий давлатларда ижтимоий аудитнинг икки туридан кенг фойдаланилади, деб таъкидлайди мазкур йўналишни ўрганган мутахассис, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Стратегик ва минтақалараро тадқиқотлар институти мутахассиси Т.Аҳмедов, – биринчиси, ижтимоий аудит бўлиб, Осиё — Тинч океани давлатларида, яъни Корея Республикаси, Япония ҳамда Ҳиндистонда кенг қўлланилади. Ўрганишлар шуни кўрсатмоқдаки, ушбу мамлакатларда ижтимоий аудит ўтказиш, аввало, тегишли маълумотларни йиғишдан бошланади. Кейинги босқичда мазкур маълумотлар таҳлил қилиниб, шарҳланади. Сўнг хулосалар ҳамда тавсияларни ўз ичига олган ҳисобот тайёрланади. Ҳисобот лойиҳаси ижтимоий аудиторлар томонидан масъул бўлган ташкилотлар билан бирга муҳокама этилади ва унинг натижалари кенг жамоатчиликка тақдим қилинади. Шу асосда давлат органлари ҳамда манфаатдор ташкилотлар ўзига тегишли хулоса чиқаради. Шу ўринда қайд этиш керакки, Ҳиндистонда ижтимоий аудит механизмларидан фойдаланиш натижасида ҳукуматнинг қашшоқликка қарши кураш дастури самарадорлиги 60 фоиздан 97 фоизгача кўтарилган. Бу ҳам мазкур механизмнинг амалий аҳамиятга эга эканлигини кўрсатади.

⁸ Ўзбекистон Республикаси Ҳисоб палатаси интернет сайти 13.03.2024 йил

Скандинавия давлатлари, Германияда ижтимоий аудитнинг бошқа шакли кенг қўлланилмоқда. Бунда ижтимоий аҳамиятга эга бўлган масалаларни, шу жумладан, экология, иқтисодий ривожланиш, коммунал хизматларда инновацияларни жорий қилиш ва бошқа соҳаларда жамоатчилик экспертизасини ўтказиш учун махсус платформа яратишга алоҳида урғу берилади.

Масалан, Германияда ижтимоий аудитни амалга ошириш учун олимлар, сиёсатшунослар, ҳуқуқшунослар, иқтисодчилар ҳамда социологлардан иборат тадқиқот гуруҳи тузилади. Ушбу жараён илмий-тадқиқот марказлари ва бундан манфаатдор бўлган ташкилотлар томонидан молиялаштирилади. Асосийси, ижтимоий аудит натижаларининг оммавий ахборот воситалари, сиёсатчилар, давлат арбоблари ҳамда кенг омма учун очиқлигидир⁹.

Бугун дунёда иқтисодий ривожланган мамлакатларда илғор фуқаролик жамияти такомиллашувида жамоатчилик назорати компетенциясининг тадрижий ривожланиши – ижтимоий аудит босқичига ўтиб боришига жуда катта туртки берди. Бу эса ўз навбатида жамиятда ресурсларнинг оқилона тақсимланиши, ижтимоий адолатни юзага чиқиши, провардида “Кучли давлатдан – кучли жамият сари” тамойилининг амалда ўз ифодасини топшига кўмаклашди. Натижада жамиятда шаффофлик ва транспарентликни ортиб бориши, коррупцион ҳолатларни тизимли равишда чекланишини тақозо этди.

Бугунги кунда мамлакатимиздаги ислохотларнинг бориши ва қонунчилик мазкур тамойилларга мос келади. Жумладан, “Жамоатчилик назорати тўғрисида”ги Қонунда ҳам жамоатчилик муҳокамаси, мониторинги, экспертизаси ва жамоатчилик фикрини ўрганиш сингари назорат шакллари белгилаб қўйилган. Қонунга асосан, шунингдек, давлат органлари жамоатчилик назорати субъектларидан жамоатчилик назоратини амалга ошириш тўғрисида ҳамда унинг натижалари ҳақида ахборот олишга, жамоатчилик назорати натижаларига кўра тайёрланган якуний ҳужжатларда кўрсатилган тақлифлар ва тавсияларга нисбатан асослантирилган эътирозларини жамоатчилик назорати субъектларига юборишга, жамоатчилик назоратини ўтказиш ташаббуси билан чиқишга ҳақли эканлиги алоҳида кўрсатилган.

Эндиликда жамоатчилик назорати субъектлари компетентлигини такомиллаштириш борасида илмий ва тажрибавий ёндошувларни қўллаш, илғор хориж тажрибасидан самарали фойдаланган ҳолда мазкур йўналишда илмий изланишлар олиб бориш, турли норматив ҳужжатларда белгиланган мажбуриятлар, ваколатлар ва ҳуқуқлар даражасидан жамоатчилик назорати субъектлари компетенцияси даражасига олиб чиқиш юртимизда кучли фуқаролик жамияти такомиллашувида муҳим омил ва кечиктириб бўлмас вазифа саналади.

⁹ Т.Аҳмедов Халқ сўзи газетасининг 2018 йил 4 майдаги сонига берган интервьюсидан